

ΣΩΤΗΡΗΣ ΜΑΝΩΛΟΠΟΥΛΟΣ

Η αυλή του Winnicott

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΕΣ ΕΞΩΦΥΛΛΟΥ

Ο Winnicott περιμένει στο εργαστήριο του γλύπτη Oscar Nemon, ενώ αυτός φτιάχνει το άγαλμα του Freud, το οποίο του είχε παραγγείλει εξ ονόματος της συλλογικής μνήμης και φαντασίας μας, των δύο «χεριών» του γλύπτη της ιστορίας μας.

Το χάλκινο αυτό άγαλμα του Sigmund Freud, σε βάση ασβεστόλιθου, από τον Oscar Nemon, βρίσκεται στη διασταύρωση Fitzjohn's Avenue και Belsize Lane στο Hampstead του Λονδίνου.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

1. Ο Winnicott στα ελληνικά	11
2. Η ανθρώπινη φύση	27
3. Το εξωτερικό αντικείμενο	40
4. Η πρώιμη συναισθηματική ανάπτυξη	60
5. Το ψυχόσωμα	77
6. Μάθημα αντικειμένου	98
7. Οι διαδικασίες ωρίμανσης και το περιβάλλον που τις ευνοεί	107
8. Οι απαρχές της ζωής	114
9. Η ικανότητα για ενοχή και νοιάξιμο. Το υποκείμενο που σκέφτεται	135
10. Η ικανότητα να είσαι μόνος	158
11. Ο σιωπηλός εαυτός	165
12. Το παιχνίδι και η πραγματικότητα	183
13. Η χρήση του αντικειμένου	208
14. Το βλέμμα της μητέρας	220
15. Η παλινδρόμηση στην εξάρτηση	237
16. «Ένα πράγμα που βάζεις σε μια λέξη». Μια περίπτωση παιχνιδιού squiggle	258
17. Η Πιγκλ	294
Βιβλιογραφία	317

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Ο Winnicott στα ελληνικά

Θα επιχειρήσω σε αυτό το βιβλίο κάτι ωραίο και δύσκολο: να ιδιοποιηθώ κάτι ξένο, που με βρίσκει αναπάντεχα ενώ παίζω με τις λέξεις –στην αυλή– του Winnicott. Ξαναγράφοντας τις λέξεις του στα ελληνικά, σε ελεύθερη μετάφραση, είναι ο τρόπος μου να τον διαβάσω για εσάς. Όπως κάνουμε σε ένα σεμινάριο. Στα σεμινάρια ζούμε μια εμπειρία, στεκόμαστε στο κατώφλι του σπιτιού (εαυτού) μας και απευθυνόμαστε στο αντικείμενο, διαβάζοντας, ταυτόχρονα μεταφράζοντας, και ξαναγράφοντας τον κόσμο με δικά μας λόγια. Διαβάζοντας ξεμαθαίνουμε τον κόσμο και μαθαίνουμε κάτι νέο, ξένο.

Διαβάζουμε δημιουργικά το παρόν μέσα από το παρελθόν. Διαβάζουμε για να κατανοήσουμε τι γράφει, να μπούμε στη θέση που παίρνει ο συγγραφέας και να κρίνουμε, να συνδέσουμε αυτά που κατανοούμε με προηγούμενες εμπειρίες και ερμηνείες δικές μας και της κοινότητάς μας.

Διαβάζουμε για τον εαυτό μας. Επίσης για τους άλλους σε μια ομάδα. Η ομαδικότητα είναι έμφυτη στον άνθρωπο. Ζούμε σε φυλές και συναντιόμαστε σε αγορές συναλλαγών και ανταλλαγών. Ανοίγουμε τον εαυτό μας, φιλοξενούμε και φιλοξενομαστε από τους άλλους. Η αναλυτική εργασία αναπαρίσταται στα όνειρα ως ανάγνωση ενός ανοικτού βιβλίου (του εαυτού) σε έναν άλλον που μας ακούει.

Η λέξη «διαβάζω» συνδέεται με το διαβιβάζω, διαβαίνω, περνώ απέναντι. Έχει σχέση με το «διαβατικό», μια γεωγραφική

αρχιτεκτονική έννοια που συνδέεται με το πέραςμα, το οποίο αφορά την εκπαίδευση. Η λέξη διαβάζω συνδέεται επίσης με το διασκελίζω, κάνω ένα μεγάλο βήμα, άλμα, περνώ ένα διάσελο και βρίσκομαι σε μια άλλη διάσταση. Το διάβασμα ενώνει τη ζωή με τον θάνατο. Με το διάβασμα ζούμε μαζί ζωντανοί και νεκροί μέσα στις αναμνήσεις. Το διαβατήριο, η διαβατήρια τελετή είναι συγγενείς λέξεις και έννοιες. Διαβάζοντας ένα καλό κείμενο, ακολουθούμε σαν τον Harold Bloom το ρητό του Λογγίνου: «Γεμάτοι ικανοποίηση και υπερηφάνεια νομίζουμε ότι δημιουργήσαμε αυτό που ακούσαμε». Δημιουργούμε την πραγματικότητα που βρίσκουμε, με όρους του Winnicott. Και δίνουμε στους εαυτούς μας και στους άλλους βαθιά ικανοποίηση.

Σήμερα δεν μπορούμε να φανταστούμε την ψυχανάλυση χωρίς τις καινοτόμες έννοιες που ανέπτυξε ο Winnicott θεωρητικά, ως ξεδίπλωμα της κλινικής σκέψης, ανεπαίσθητα, χωρίς να επιβάλλεται στο υλικό της εμπειρίας. Δεν μαθαίνουμε όμως μόνο τις έννοιες διαβάζοντας, μαθαίνουμε τον τρόπο που σκέφτεται ο συγγραφέας, και επίσης οι συν-αναγνώστες μας.

Ο Winnicott ξεκινά από την εμπειρία, όχι από τη θεωρία. Δεν δίνει ορισμούς ενός φαινομένου, αλλά την ιστορία των μετασχηματισμών, τη διαδικασία της δημιουργίας και της ερμηνείας της εμπειρίας που ζει με τους ασθενείς του. Γινόμαστε δημιουργικοί όταν τον μεταφράζουμε με δικά μας λόγια. Πάντα κάτι χάνεται στη μετάφραση και επιστρέφουμε για να το βρούμε.

Αυτό θέλω να κάνω τώρα. Θέλω να επιστρέψουμε για να βρούμε τα ίχνη της διαδρομής του, να σταματήσουμε σε ορισμένους σταθμούς, να επισκεφθούμε βασικές του έννοιες. Στον εννοιολογικό αυτό περίπατο θα ανακαλέσω σημειώσεις μου από σεμινάρια, ομιλίες, άρθρα και προλόγους μου σε βιβλία του που μεταφράστηκαν. Επίσης ορισμένους άλλους συγγραφείς-αναγνώστες του Winnicott θα καλέσω στην πορεία να βοηθήσουν.

Ο Brett Kahr (1996) γράφει (με δικά μου λόγια): Ο Donald Woods Winnicott, το μικρότερο παιδί του John Frederick Win-

τρεύω τον θάνατο μέσα της/ Το να της δίνω ζωή ήταν η ζωή μου»].

Το ζην του Winnicott ήταν αφιερωμένο στο να ζωντανεύει αυτήν τη μητέρα μέσα του. Η ζωή του σημαδεύτηκε από την ευαισθησία του προς τις μητέρες και τα μωρά τους.

Η οικογένεια τού παρείχε μια αξιόπιστη, σταθερή φροντίδα, ένα περιβάλλον με ασφάλεια και ηρεμία. Του εξασφάλισε μια στερεότητα. Τον έκανε ελεύθερο πνεύμα, μακριά από κάθε δόγμα. Ο Winnicott έγινε ηγετική φυσιογνωμία της ανεξάρτητης παράδοσης μέσα στη βρετανική ψυχανάλυση. Ενώ μέχρι το τέλος της ζωής του αναγνώριζε την επιρροή της Klein στη διαμόρφωσή του ως αναλυτή, δεν έγινε ποτέ ακόλουθός της.

Έχει περάσει μισός αιώνας από τον θάνατο του Winnicott και η επιρροή του στους κλινικούς και τους στοχαστές του πολιτισμού αυξάνεται διαρκώς. Ο ίδιος δεν επεδίωξε να αποκτήσει ακολούθους. Δεν είχε αυλή. Μάς άφησε όμως μια αυλή για να παίζουμε στα διαλείμματα ανάμεσα στην εσωτερική και την εξωτερική πραγματικότητα. Να παίζουμε με την υψηλή ευφυΐα του ελεύθερου παιχνιδιού, που τη διέπει η επανάληψη μυστικών κανόνων και το αίσθημα της ασφάλειας, οι τυχαίες συναντήσεις και οι ανατροπές, η δημιουργία νέων εμπειριών, το νόημα και η ευχαρίστηση. Το πλαίσιο του παιχνιδιού είναι ασφαλές, αλλά κάθε τόσο ανατρέπεται ελευθερώνοντας πρώιμα αδιαφοροποίητα στοιχεία μας. Μέσα στην παράδοση συνθήκη ασφάλειας και αβεβαιότητας του ελεύθερου παιχνιδιού ανταλλάσσουμε αισθήσεις, κινήσεις, αντιλήψεις, συγκινήσεις, μνήμες, αναπαραστάσεις, συναισθήματα, σκέψεις. Κατασταλάζουμε σε μια εμπειρία, από την οποία εκ των υστέρων εξαγάγουμε ένα συμβολικό νόημα το οποίο ανοίγει νέες δυνατότητες. Μαθαίνουμε τον τρόπο που σκέφτεται ο άλλος.

Οι Blum και Ross (1993) και η Blass (2012) σημειώνουν τις πρωτότυπες συμβολές του Winnicott: τα μεταβατικά αντικεί-

μενα και φαινόμενα, η πρωτογενής μητρική ενασχόληση, η επαρκώς καλή μητέρα, η καθημερινή αφοσιωμένη μητέρα, η ανελέητη (ruthlessness) αγάπη, το νοιάξιμο (concern), το περιβάλλον που κρατά το βρέφος (holding), η παλινδρόμηση στην εξάρτηση, η εισβολή-καταπάτηση του εαυτού (impingement) από τις αποτυχίες του πρώιμου περιβάλλοντος, η αυταπάτη της παντοδυναμίας, ο αληθής και ο ψευδής εαυτός, η ικανότητα για παιχνίδι, η χρήση του αντικειμένου, το βλέμμα της μητέρας ως καθρέφτης, το περιβάλλον που διευκολύνει την ανάπτυξη. Αναπόφευκτα στο βιβλίο αυτό θα υπάρχουν πολλές επαναλήψεις των βασικών θεμάτων του Winnicott.

Οι έννοιες αυτές χρησιμοποιούνται από πολλούς αναλυτές για να καταλάβουν την ανάπτυξη του ατόμου και την αναλυτική διαδικασία. Αυτές οι έννοιες είναι μέρος της καθημερινής πρακτικής τόσο πολύ, που ξεχνάμε ότι κάποτε δεν υπήρχαν, μέχρι που κάποιος τις σκέφτηκε. Καθώς τις αναπτύσσει, ο Winnicott αφήνεται στο άμορφο του ασυνειδήτου από όπου νέες μορφές αναδύονται. Ζει ένα βίωμα με τους ασθενείς του με ένταση και μετά παίρνει απόσταση, σκέφτεται τη σκηνή απέξω, ξ-αποσταίνει και ανα-στοχάζεται.

Παίζοντας με ενδιαφέρον αυτά που συμβαίνουν, γεγονότα σωματικά και ψυχικά, και τα νοήματά τους, κάνει τη μεταβίβαση εμπειρία μήτρα μετασχηματισμών. Παίρνει τη θέση που του δίνει η μεταβίβαση, και ερμηνεύει από αυτήν τη θέση. Εστιάζει στη μη λεκτική επικοινωνία (προσωπία της φωνής, εκφράσεις σώματος, κινήσεις κ.λπ.). Ερμηνεύει σημαίνει επιστρέφει αυτά που δίνει έξω ο αναλυόμενος. Ερμηνεύει για να δείξει τους περιορισμούς της κατανόησής του. Η ερμηνεία του δεν είναι ένας αποδεικτικός κωδικός πρόσβασης. Είναι ένα μεταβατικό αντικείμενο που συνδέει την εσωτερική και την εξωτερική πραγματικότητα.

Η ερμηνεία όμως εξευμενίζει, σαν την Αθηνά, πείθει τις Ερινύες να γίνουν Ευμενίδες. Δεν απαλλάσσει τον ασθενή από την

ψυχική οδύνη αλλά τον βοηθά να την εντάξει. Αυτό συνεπάγεται μια νέα ευκαιρία. Ψηφίζει θετικά, με συμπάθεια, υπέρ αυτού που αγωνίζεται να παραδώσει την άμυνα του ψευδούς εαυτού στο Εγώ, να παλινδρομήσει, να γίνει για πρώτη φορά στην – να ζήσει την– εμπειρία μιας πρώιμης αποτυχίας του περιβάλλοντος και τώρα, εκ των υστέρων, να της δώσει νόημα.

Μιλώντας για τον Winnicott με δικά μου λόγια, περιβάλλομαι από μια διαδικασία. Αισθάνομαι ότι είμαι με έναν συνομιλητή ο οποίος συγκρατεί κομμάτια της πραγματικότητας που γνωρίζω αλλά δεν έχω ακόμα σκεφτεί, δεν έχω λέξεις να τα ονομάσω, νοήματα να τα συνδέσω, να τους δώσω μια θέση στην ψυχική ζωή μου. Χρειάζομαι έναν thinker να σκεφτεί τις σκέψεις (Bion 1962). Έναν τρόπο να τις συνδέσει, να τους δώσει συνοχή. Έναν συγγραφέα. Ο Winnicott είναι ο συγγραφέας της καθημερινής κλινικής σκέψης και πράξης μας.

Η πρωτοτυπία της σκέψης δεν διαχωρίζεται από την πρωτοτυπία που έχει ως πρόσωπο. Σκέφτεται όπως ζει, αυθεντικά, δημιουργικά, αισιόδοξα. Πότε ανοικτός έξω, πότε στραμμένος μέσα στον εαυτό του. Μας γνωρίζει τον κόσμο, μας συστήνει σε αυτόν, και μας γυρίζει στην εστία, στον εαυτό μας. Μιλά απατηλά απλά. Δεν μιλά αμυντικά διανοητικά, αλλά ζωντανά, και με υψηλή ικανότητα αφαίρεσης. Έχει απήχηση μέσα μας. Αντηχεί στο σώμα μας. Μας δονεί. Δεν κάνει δηλώσεις, ούτε υποδείξεις, κάνει ερωτήσεις στον εαυτό του. Γίνεται δάσκαλος. Δεν γίνεται διδακτικός. Δεν διδάσκει κανέναν να γίνει αναλυτής, όπως δεν διδάσκει ένα παιδί να μεγαλώσει. Απλά το βοηθά να μεγαλώσει (Parsons 2014).

Ο Winnicott δεν κρύβεται. Διαθέτει τον εαυτό του ως πρότυπο ταύτισης. Δεν απαλλάσσει τον εαυτό του, δεν κάνει οικονομία δυνάμεων. Εκτίθεται στο βλέμμα των άλλων. Η ικανότητα να εκθέτει τον εαυτό του τον κάνει ζωντανό, πραγματικό και παρόντα. Με πίστη στις διαδικασίες της ωρίμανσης και με γενναιοδωρία δημιουργεί ένα ευνοϊκό περιβάλλον για τους ασθενε-

νείς του να αναπτυχθούν. Αναλαμβάνει την ευθύνη για τα λάθη του, ενώ τα διαθέτει στους ασθενείς του για να γίνουν η μεταβιβαστική σκηνή όπου θα σκηνοθετήσουν διάφορες πράξεις των προλεκτικών τραυματικών βιωμάτων τους, τα οποία έζησαν εξαιτίας των ανάλογων λαθών (αποτυχιών) του πρώιμου περιβάλλοντός τους.

Με μετριοφροσύνη αναγνωρίζει τα λάθη του, τις ελλείψεις, τους περιορισμούς της γνώσης. Είναι εκ φύσεως εναντίον κάθε δόγματος και κάθε στρατευμένης σκέψης. Δεν προσπαθεί να πείσει τους άλλους να δουν τα πράγματα από τη σκοπιά του, αλλά περιμένει να δουν τον εαυτό τους να αντανακλάται στο βλέμμα του.

Δεν είναι ο κλασικός αναλυτής του νευρωσικού ασθενούς, που υποτίθεται ότι γνωρίζει. Ερμηνεύει για να πει ότι δεν γνωρίζει, να περιγράψει τα όρια της κατανόησής του, να αφήσει χώρο ανοικτό για τις δημιουργικές διαδικασίες του αναλυτικού ζεύγους για να δουλέψουν.

Ο Winnicott αναλύει τον εαυτό. Τον ορίζει πολύ γενικά. Δεν εμπιστεύεται τους θεωρητικούς όρους, διότι φοβάται ότι αυτονομούνται και αποκτούν μια υπόσταση συγκεκριμένη, που εγκλωβίζει τη σκέψη με τη λογική τού «όπερ έδει δείξει»... Για παράδειγμα, δεν χρησιμοποιεί την έννοια του ψυχικού οργάνου την οποία ο Freud θεώρησε απαραίτητο να επινοήσει ως μια αντικειμενικά παρατηρούμενη ομοιογενή και ενοποιημένη δομή που έχει ως έργο τη συνεργασία των διαφόρων συγκρουόμενων μεταξύ τους συστημάτων της ψυχικής ζωής, η οποία βεβαίως είναι εκ φύσεως ετερογενής.

Οι έννοιές μας είναι ο τρόπος που σκεφτόμαστε, και όχι ο τρόπος που ζούμε. Αυτό είπε ο Αϊνστάιν για την έννοια του χρόνου. Η Anne Hayman (2001, 136) σημειώνει: «Το ψυχαναλυτικό Εγώ ή Αυτό (Υπερεγώ, καταθλιπτική θέση, προβλητική ταύτιση κ.λπ.) δεν είναι θέματα προς παρατήρηση και περιγραφή. Είναι έννοιες για να εξηγήσουν αυτά που έχουμε πα-

ρατηρήσει και περιγράψει. Δεν συνιστούν κομμάτια φυσικής επιστήμης για να σημειωθούν και να κατηγοριοποιηθούν»... Η Marjory Brierley, αναφέρει η Hayman, διέκρινε δύο τρόπους ψυχαναλυτικής σκέψης. Τον έναν τον χρησιμοποιούμε στο δωμάτιο της θεραπείας, όπου σκεφτόμαστε και αισθανόμαστε, ζούμε μια εμπειρία μαζί με τον ασθενή μας μέσω ταύτισης. Τον άλλο τρόπο τον χρησιμοποιούμε όταν θεωρητικοποιούμε, σκεφτόμενοι μεταψυχολογικά για τον ασθενή, δημιουργούμε ένα πλέγμα εννοιών, ένα διάγραμμα της πορείας της κατάστασής του.

Χρησιμοποιούμε τον μεταφορικό λόγο της μεταψυχολογίας για να σκεφτούμε και να περιέξουμε μετά τη συνεδρία τις αμεταβόλιστες τραυματικές εντάσεις που μας προκάλεσε η επαφή μας με τον ασθενή (Salonen 2018). Μπορεί όμως να χρησιμοποιούμε τους όρους αμυντικά, για να έχουμε την αυταπάτη ότι γνωρίζουμε. Π.χ. λέμε «Αυτό είναι προβλητική ταύτιση», ενώ είναι κάτι άγνωστο και θα όφειλε να μείνει άγνωστο μέχρι να αναδυθεί μια μορφή από το άμορφο. Η παντογνωσία είναι αλαζονεία. Είναι μια άμυνα εναντίον της μάθησης από την εμπειρία (Bion 1962).

Η μεταψυχολογία του Freud είναι ένα δίκτυο υποθέσεων και εννοιών που εξηγούν τα δεδομένα που συλλέγουμε μέσα από το πρίσμα της κλινικής σκέψης, μιας άλλης τάξης αφήγησης. Μια μεταψυχολογία δεν είναι αληθής ή ψευδής. Είναι έγκυρη (δομημένη με διαύγεια και από σαφώς οριζόμενες υποθέσεις) ή μη έγκυρη. Έχει ευρετική αξία. Μάς βοηθά να βρίσκουμε νέες όψεις της πραγματικότητας.

Ο Winnicott ανατράφηκε με την εμπειρική αγγλοσαξονική παράδοση. Και ήλθε στην ψυχανάλυση ως παιδίατρος, που παρατηρούσε ζωντανά σε πραγματικό χρόνο τις αλληλεπιδράσεις ανάμεσα σε πολύ μικρά παιδιά και τις μητέρες τους πριν από το οιδιπόδειο, που εκείνη την εποχή ήταν το ορόσημο μαζί με τη νεύρωση στη σκέψη των αναλυτών. Η βρετανική ψυχανάλυση,

όπου εκπαιδεύτηκε, έδινε πάντα έμφαση στην εμπειρία και στην κλινική πράξη.

Η συνάντηση με την Klein τον καθόρισε. Του άνοιξε τον δρόμο να προσεγγίσει πρώιμες διαδικασίες με τα ήδη διαθέσιμα εργαλεία της ψυχανάλυσης. Δεν χρειαζόταν, π.χ., να αλλάξει την τεχνική για ένα παιδί που στον πρώτο χρόνο της ζωής του παρουσίασε ανορεξία εμπρός στην πρωταρχική σκηνή. Η ψυχανάλυσή του είναι θεμελιωμένη στον Freud χωρίς να αγνοεί την Klein. Δεν συμφωνούσε με την Klein στα σημεία που, όπως πίστευε, εκείνη παθολογικοποιούσε το φυσιολογικό. Διαφωνούσε με τον Freud και την Klein διότι και οι δύο επικεντρωνόμενοι στην εσωτερική πραγματικότητα δεν είχαν καταλάβει τη σημασία του εξωτερικού μητρικού αντικειμένου. Τις βασικές έννοιες του Freud είχε κατά νου, αλλά πήγαινε πέραν από αυτές, παρόλο που ισχυριζόταν ότι δεν ήθελε να αλλάξει την κλασική θεωρία. Η αλήθεια είναι ότι την άλλαξε κατά πολύ.

Δεν ανέπτυσσε τις δικές του έννοιες σε ένα σώμα μεταψυχολογίας, δεν τις συνέδεσε με τη φροϊδική μεταψυχολογία. Π.χ., ενώ είχε μια θεωρία για το process και το processing (χρησιμοποιούσε συχνά το γερούνδιο: ζην, παίζειν κ.λπ.) δεν τη συνέδεσε με τις πρωτογενείς και δευτερογενείς διαδικασίες του Freud. Η χρήση του γερούνδιου σημαίνει το εν δυνάμει, το εν κινήσει, το γίνεσθαι, τη διαδικασία, και την αίσθηση εαυτού ως εργασίας εν εξελίξει. Στα νέα ελληνικά το γερούνδιο δεν είναι πλέον σε καθημερινή χρήση. Έχουμε όμως την απλότητα και την αμεσότητα της ποιητικής γλώσσας μας για να αποδώσουμε το πνεύμα του Winnicott.

Για να προσεγγίσουμε όμως τις πρώιμες διαδικασίες δεν επαρκούν οι λέξεις. Χρειάζεται να δημιουργήσουμε και να ζήσουμε από κοινού μια εμπειρία με τον ασθενή μας ή με τους συναδέλφους μας σε ένα σεμινάριο ή μια κλινική συνάντηση. Η ψυχανάλυση αρχίζει τότε να μιλά μια μυθοποιητική δυναμική μεταφορική γλώσσα. Π.χ. λέει: «Η σκιά του αντικειμένου πέ-

φτει πάνω στο Εγώ» (Freud). «Μνήμες μέσα στα συναισθήματα» (Klein). «Το βλέμμα της μητέρας είναι ο καθρέφτης όπου το μωρό βλέπει τον εαυτό του» (Winnicott) κ.ο.κ.

Ο Winnicott ήθελε τον θεραπευτή να μένει ευάλωτος, να φοβάται ότι θα χαθεί και πραγματικά να αφήνεται να χάνεται, αντέχοντας και για μια στιγμή ακόμα και να μην υπάρχει. Να μην ξέρει ποια είναι η καλύτερη πορεία μιας σκέψης, να κρατά την αμφιβολία, να μην είναι προκατειλημμένος με δύσκαμπτες μεροληψίες. Να είναι ευέλικτος, να αποδέχεται ότι έχει προκαταλήψεις. Να έχει όμως σημασία γι' αυτόν να πει τα πράγματα στην εποχή του με δικά του λόγια.

Έχει σημασία ο θεραπευτής να αναγνωρίζει ότι δεν καταλαβαίνει. Να αντέχει να μη γνωρίζει και μέσα από τις αυταπάτες, και τις φαντασιώσεις να βρίσκει και να δημιουργεί την πραγματικότητα τη δική του και του ασθενούς του. Έχει σημασία όμως και να γνωρίζει, δεχόμενος τους περιορισμούς που θέτει το νόημα στην παντοδυναμία. Να γνωρίζει π.χ. ότι μισεί αλλά να αντέχει τους περιορισμούς στις επιλογές του που του θέτει το μίσος.

Ο Winnicott σπανίως αναφέρεται σε άλλους συγγραφείς, αν και σαφώς έχει επηρεασθεί από αυτούς, όπως π.χ. από τον Ferenczi (τραύμα, πρόωρη ανάπτυξη του Εγώ, σοφό παιδί κ.λπ.). Προφανώς ήθελε αυτά που λέει να έχουν απαρτιωθεί και να έχουν γίνει δικά του λόγια, να είναι υπεύθυνος γι' αυτά. Οι Blum και Ross (1993) παρατηρούν ότι είχε γίνει ένας τραχύς ατομιστής. Δεν τον ενδιέφερε η θεωρητική αντιπαράθεση. Δεν συμφιλιώνει τις αντιφάσεις και τα παράδοξά του και δεν ερευνούσε συστηματικά τις αποκλίσεις ανάμεσα στις δικές του ιδέες και αυτές των άλλων. Άφηνε τις αντιφάσεις να συνυπάρχουν σε έναν μεταβατικό χώρο θεωριών.

Ο λόγος του Winnicott είναι διαυγής, πυκνός και αποκαλυπτικός. Η γλώσσα του είναι βιωματική. Ενώ είναι απίστευτα αφαιρετική η σκέψη του, δεν πιστεύει ότι η ψυχάνάλυση είναι φυσική επιστήμη και δεν χρησιμοποιεί επιστημονικούς όρους,

αλλά καθημερινή χειροποίητη γλώσσα. Ο λόγος του μοιάζει με την εφαρμογή πειραματικών μεθόδων του θετικισμού του Hume πάνω στην ανθρώπινη φύση, με τον διαφωτισμό του ορθού λόγου. Ίσως από την ουτοπία του ανθρωπισμού του ορθού λόγου πήρε ο Winnicott την αισιοδοξία του για την αγάπη και τη δημιουργικότητα, και την πίστη του στην ατομική ελευθερία. Όμως μιλά για την καταστροφικότητα.

Ανακαλύπτει ότι για να τα βγάλει πέρα με το σοκ της απώλειας της παντοδυναμίας, ο άνθρωπος αναπτύσσει τα μεταβατικά αντικείμενα και τα μεταβατικά φαινόμενα. Το αντικείμενο είναι αρχικά υποκειμενικό, κειμενικό, μέρος ενός συναισθηματικού πλέγματος. Ο κόσμος των αντικειμένων σταδιακά γίνεται εξωτερικός και αντικειμενικός, τοποθετείται έξω από την παντοδυναμία, αντέχει τις επιθέσεις μας, επιβιώνει, χωρίς να μας εκδικηθεί, χωρίς να καταρρεύσει.

Μια σημαντική ιδέα του Winnicott είναι ότι ο εαυτός αναδύεται όχι από μια ανόργανη κατάσταση, αλλά από μια καταγωγική κατάσταση αβοήθητου, μια αρχή απόλυτης εξάρτησης. Πρόκειται για μια καταγωγική ασύμμετρη ετερότητα. Μια ακραία μοναχικότητα. Το «είναι» γίνεται από μια κατάσταση μη απαρτίωσης, «μη είναι». Στην αρχή, υπάρχει μια απλή αίσθηση συνέχειας της ύπαρξης (going on being) μέσα στον χρόνο. Τη συνέχεια της ύπαρξης κρατά αξιόπιστα η επαρκής μητέρα, ενώ το βρέφος δεν έχει καμιά γνώση της απόλυτης εξάρτησής του από αυτή όσο τα πράγματα πάνε καλά.

Η απόλυτη εξάρτηση γίνεται σταδιακά σχετική, και τότε το παιδί αντιλαμβάνεται ότι εξαρτάται από τη μητέρα του, την οποία αναπτυσσόμενο σταδιακά ελευθερώνει. Τα πράγματα πάνε καλά όσο η συνέχεια της ύπαρξης δεν διακόπτεται τραυματικά. Δεν υπάρχει ακόμα διάκριση μεταξύ «Εγώ και μη Εγώ» (εαυτού και μη εαυτού).¹

¹ Η αγγλική έκφραση είναι «me» και «not me», που σημαίνει όχι το Εγώ